

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ועד הלשון הדנית¹

בקונטרס "לשוננו לעם" שקדם לקונטרס זה הבאנו סקירה על האקדמיה ללשון העברית בפעולתה.

ב"ידיעון תכנון הלשון", בהוצאת "המרפז המזרחי-המערבי" שבהונוולו (האואי)², נדפס בפברואר 1978 מאמר על ועד הלשון הדנית, שיש בו עניין גם לעוסקים בבעיות הלשון העברית במסגרת התרבות המודרנית ולשוחרי האקדמיה ללשון העברית. בעל המאמר דן בעובדות ובעיות, שהוא רואה אותן במדינת דניה, אך הן קיימות גם במדינת ישראל. הרי תרגום המאמר:

-
1. The Danish Language Board (DLB).
 2. Language Planning Newsletter, East-West Center, Honolulu, Hawaii.

ועד הלשון הדנית, שנוסד ב-1955, מורכב מ-22 חברים, שהם נציגי המוסדות והאיגודים האלה: משרד התרבות, משרד המדינה, משרד המשפטים, משרד החינוך, שלוש מתוך חמש האוניברסיטאות הדניות, האקדמיה המלכותית לחינוך, האקדמיה הדנית, שירות השידור, מוסד ההסברה הציבורית, ועדת שמות המקומות, החברה הדנית ללשון ולתרבות, הועדה השיתופית של אגודות המורים, אגודת הסופרים, הועדה השיתופית של העיתונות הדנית, אגודת העיתונאים, אגודת שחקני התיאטרון, החברה הנוֹרְדִית. אבל כל 22 החברים משתתפים בדרך-כלל רק באספה שנתית אחת, וכמעט כל ההחלטות מתקבלות בועדת הביצוע, המורכבת מתשעה מתוך 22 החברים. ועדת ביצוע זו מתכנסת ברגיל פעם אחת בכל שבועיים.

העבודה היום-יומית של ועד הלשון נעשית בידי צוות של חמישה בלשנים ושישה לכלרים (בחצי משרה). הממשלה משלמת את משכורת הבלשנים והלכלרים וגם ההוצאות השוטפות האחרות. מצד אחר ראוי לציין, שתשעת החברים של ועדת הביצוע — חוץ מן היושב-ראש — אינם מקבלים שכר בעד עבודתם.

תקנות הממשלה מגדירות את תפקידי הועד, ומתוכם ראוי להזכיר ארבעה אלה:

א. לתת לציבור ולמוסדות הממשלה ידיעות והדרכה בענייני לשון על יסודות מדעיים;

ב. לעקוב אחרי התפתחות הלשון הדנית;

ג. לערוך ולפרסם מילון של פתיב, ספרי-עזר אחרים
וכתבי-עת בענייני לשון;

ד. לשתף פעולה עם ועדים דומים בארצות אחרות
בדברים בעלי עניין משותף.

אדון עתה בארבעת התפקידים האלה ואומר, כיצד הועד
מטפל בהם בעבודתו המעשית.

מתן ידיעות והדרכה: כל אדם יכול לקבל עצה
ועזרה מן הועד בענייני שימוש הלשון הדנית. משירות זה נהנים
רבים, וכ-6500 שאלות של מוסדות הממשלה ושל הציבור נענות
כל שנה, רובן בטלפון. השאלות שייכות לכל תחומי הלשון —
סמנטיקה, תחביר, מורפולוגיה, שימוש הלשון, הגייה וכו'.
השואלים הם גם תלמידים ועובדי משרדים וגם מוסדות
הממשלה ומורים של בתי-הספר ושל האוניברסיטאות.

בהכנת התשובה על השאלות "על יסודות מדעיים" הועד
נוהג לעיין במקורות הקיימים כדי למצוא נתונים בעניין הנדון.
כלומר, אחד הבלשנים מחפש במילונים ובספרי הדקדוק
שבספרייה ובפרטסות המפורטות ידיעות על שימוש הלשון
הדנית בימינו. אם השיב הועד על אותה שאלה לפני כן, מוצאים
את התשובה הקודמת בתוך פרטסת תשובות מיוחדת, וכך
חוזרים ונותנים אותה תשובה, אפשר בשינוי-מה. אולם צריך
לומר, שהפסיס המדעי של תשובות הועד אינו "מדעי" באמת,
שכן העקרונות והדרכים לעבודה לא נקבעו קביעה מפורשת
מעולם. עדיין אין לנו שום ניסוח של מתודולוגיה או תאוריה
לתכנון הלשון הדנית או לטיפול בה.

בידי מקבלי תשובות הועד הפררה להישמע להמלצותיו או לא. יש רק יוצא אחד מפלל זה: מוסדות הממשלה חייבים לנקוט את הפתיב שב"מילון הפתיב". חוץ מזה כל אדם בן-חורין לדבר ולכתוב שלא לפי ההמלצות, ואין לנעד פוח ענישה לגבי הסוטים. ועוד ראוי לציין, שאין הנעד מחוה דעתו אלא לפי פניית הפונים אליו, ובכונה תחילה אין הוא נוקט יזמה. יש פוסלים שאננות זו, המונעת את הנעד מלקדם פני בעיות, כגון הופעת מלים שאולות בצורה לשונית, שאינה הולמת את המתפונת הדנית. מצד אחר הנעד מתגונן מפני המקטרגים האלה בטענה, שלא יוכל לקיים את מעמדו כמוסד מכובד ו"ניטרלי" אלא אם כן יימנע מפל התגרות.

בתפקיד השני, שנזכר לעיל — לעקוב אחרי התפתחות הלשון הדנית — עוסקים בעיקר על ידי הגהה והשלמה רצופה של הפרטסות האמורות. רוב הפרטיסים האלה נושאים בראשם מלה או צירוף מלים וכוללים מובאה אחת או כמה מובאות, המדגימות את השימוש.

התפקיד השלישי הוא לערוך ולהוציא פרסומים. בעריכת "מילון הפתיב" הפרטסות המפורטות משמשות כמקור נתונים חשוב. יש לנעד הלשון גם פרסומים אחרים. למן 1960 יוצא כתב-עת חצי-שנתי "חדשות ועד הלשון", והנעד מוציא גם סדרה ממוספרת של חיבורי יחידים על ענייני טיפוח הלשון. בסדרה זו נתפרסמו עד כה שישה פרכים. מלבד זאת הוציא הנעד פרסומים שונים בסדרה אחרת, לא-ממוספרת. סדרה זו כוללת, למשל, ספרים על שמות-המספרים הנורדיים, על תעתיק האלף-בית הקירילי, על מונחי תיירות בין-נורדיים ועל מלים,

שנוספו לדנית בתקופת 1963 עד 1973. רוב הספרים האלה יוצאים בשיתוף עם ועדי הלשונות הנוודיות, וכך גם כתבה העת השנתי "לשונות ארצות הצפון".

בזה כבר הגענו לרביעי מתפקידי הועד, שהוא שיתוף הפעולה עם ועדים דומים בארצות אחרות. למעשה זהו שיתוף פעולה נרחב עם ועדי הלשון של ארצות הצפון האחרות. המטרה העיקרית בפעולת גומלין זו היא שמירת המובנות ההדדית הקיימת בין הלשונות של מרכז טקנדינביה (דנית, נורווגית ושוודית).

ההתייעצות עם ועדי הלשון הצפוניים האחרים היא בבחינת שגרה יום-יומית כמעט. פעילות בעלות עניין משותף — והן רבות — נדוגות במכתבים ובמקרים דחופים בטלפון. נציגי הוועדים הצפוניים באים לאספות מן המניין פעמיים בשנה, ואספות אחרות נערכות לדיון בתכניות משותפות מיוחדות.

יש סימנים, ששיתוף פעולה זה בין ארצות הצפון יתרחב ויתעצם בשנים הבאות. ראשית, הוחלט להקים מזכירות משותפת ללשונות הצפוניות, שתפקידה לתאם ולקדם את שיתוף הפעולה בענייני לשון. לפי שעה יעבוד במזכירות זו צוות מצומצם מאוד: פלשן אחד ולבלר אחד. היא מתחילה פעבודתה ב-1 ביולי 1978. שנית, הוכנו תכניות לרשת טלוויזיה וללוויין-רדיו משותפים לארצות הצפון. הלוויין יהיה מוכן לפעולה, כנראה ב-1980, ולפי התכנית יאפשר בכל אחת מחמש ארצות הצפון את קליטת כל 7 שידורי הטלוויזיה וכל 11 שידורי הרדיו.

שיפורים במתכונת הקיימת של הטיפול בלשון?

כאן אנסה לבקר את המתכונת הקיימת בדניה על ידי בדיקת מעשיו של ועד הלשון הדנית, שכן מוסד זה עוסק בטיפול בלשון בדרך המוסמכת ביותר.

הפגמים העיקריים בנעד הלשון הדנית הם בעיניי:

א. מערכת המושגים של תכנון הלשון היא לא-עקיבה ולקויה. הטיפול ברוב הפעיות נעשה "אד-הוק" בלא ביסוס על מערכת תאורטית כללית. חוסר זה של הבנה תאורטית מספקת ומניחה את הדעת נובע במידה רבה מן הפגם השני.

ב. חוסר מחקר תאורטי שיטתי בתחום הלשון.

ג. בקרב מתכנני הלשון הדניים כמעט אין תודעה לנוהלי העבודה. עד כמה שאני יודע, לא דנו מעולם דיון יסודי בדרכי הפעולה, ומעולם לא נעשתה הערכה מסכמת של פעילות התכנון שנשלמו. תיקון המעוות הזה עשוי להביא שיפורים חשובים.

ד. הטיפול בלשון הדנית אינו מכון לעתיד באמת. הפלשנים למדו בעיקר את תולדות הלשון ודקדוקה, ולא הוכשרו היטב לתכנון ולחיוזי של מה שעתיד להתפתח.

ה. בגישתם של מתכנני הלשון הדניים הפלשנות שולטת יתר על המידה. פעולת הגומלין בין הלשון לבין הדובר היחיד וקבוצות הדוברים ולבין התנאים החברתיים לא זכתה לחקירה מניחה את הדעת. בהתהוות ההחלטות צריך לתת מקום לחוג רחב יותר של מקצועות.

ו. ועד הלשון נותן דעתו יתר על המידה על יחידות הלשון הקטנות. הנעד. פדרך המחברים של ספרים לתיקון הלשון וכיו"ב, מזניח כמעט לגמרי את יחידות הלשון הגדולות יותר: המשפטים, המחזורות, הפסקאות, הטקסט בשלמותו. לא לחינם זכה ועד הלשון לפינוי "ועד המלה הדנית".

רוב הפגמים הנ"ל ניתנים למרפא על ידי שינויים בחינוך הבלשנים העובדים בתכנון הלשון ובטיפול בלשון. לפי דעתי, החינוך הרצוי של מתכנני הלשון בעתיד צריך לכלול: ראשית, הכשרה בלשונית כללית איתנה; על מתכנן הלשון הדנית לדעת דנית היטב. שנית, צריך להקנות למתכנן הלשון השכלה בתחומים האלה: סוציולוגיה וסוציולינגוויסטיקה, פראגמאטיקה, פסיכולוגינגוויסטיקה, לינגוויסטיקה של טקסטים, תורת התכנון הפלילית, פפרט תורת תכנון הלשון. אולם השכלה זו אסור שתהיה תאורטית בלבד. כל הלימודים צריכים לכלול חילופים רצופים של עבודה מעשית ועיונית. אם יממשו את תכנית ההכשרה הזאת, תהיה לברכה למתכנני הלשון הדניים.

(תרגם עלי איתן)